

NEYROPSIXOLOGIYA VA ONGNING SIRLI TOMONLARI: MIYA VA XULQ O‘RTASIDAGI MURAKKAB BOG‘LIQLIK

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Boshlang‘ich ta‘lim 3- bosqich talabasi

Saidmuhamedova Lazizaxon Akmal qizi

Anotatsiya:

Ushbu maqolada inson miyasi va ongining murakkab aloqasi, neyropsixologiyaning so‘nggi yutuqlari hamda ongning sirli va noaniq jihatlariga haqida so‘z yuritiladi. Maqolada miya tuzilishi, uning psixologik jarayonlarga ta’siri, ongning qanday shakllanishi va boshqarilishi haqida ilmiy tadqiqotlar misollarida batafsil yoritiladi. Shuningdek, inson xulq-atvori va ong o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishdagi zamonaviy muammolar va kelajak istiqbollari ham to‘xtalib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar:

Neyropsixologiya, ong, miya, xulq-atvor, miya funksiyalari, kognitiv jarayonlar, neyron tarmoqlar, ongning noaniqligi, neuroimaging, inson psixologiyasi.

Inson miyasi – olamdagi eng murakkab tizimlardan biri. Minglab milliardlab neyronlardan tashkil topgan bu organ butun hayotimizni boshqaradi: hissiyotlarimizdan tortib, fikrlashimiz, xulqimiz va ongimizgacha. Neyropsixologiya so‘nggi o‘n yilliklarda insonning miyasi va uning psixologik jarayonlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish orqali inson ongining murakkab tuzilishini izohlashga urinmoqda. Ammo ongning mohiyati va uning qanday paydo bo‘lishi hozirgacha ko‘plab sirlar saqlanib qolmoqda. Bu maqolada ong va miyani o‘rganishdagi ilg‘or ilmiy yondashuvlar, ularning xulq-atvorimizga ta’siri hamda inson ongining noaniq va murakkab tabiati haqida so‘z yuritamiz.

Neyropsixologiyaning asoslari va vazifalari Neyropsixologiya — bu psixologiya va nevrologiyaning kesishgan nuqtasida joylashgan ilmiy soha bo‘lib, miya tuzilishi va uning faoliyati bilan insonning psixologik jarayonlari, xususan, xulq-atvori o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganadi. Ushbu yo‘nalish miyaga bog‘liq kognitiv funktsiyalar — xotira, diqqat, til, his-tuyg‘u va qaror qabul qilish kabi jarayonlarni tahlil qiladi. Miya esa – insonning asab tizimining markaziy organi bo‘lib, u ongni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Neyropsixologlar orasida ongni faqatgina miya faoliyatining natijasi deb qarash keng tarqalgan. Ammo ongning o‘ziga xos tabiati, uning sub’ektivligi va shaxsiy tajribalar orqali ifodalanishi ham katta muammo hisoblanadi.

Ong – shaxsiy tajriba, xotira, ongli va ongsiz jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Mashhur neyropsixolog Antonio Damasio ongning nevrologik asoslarini tadqiq qilib, uni “his-tuyg‘ularni va tanani boshqaruvchi murakkab tizim” sifatida tasvirlagan. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, ong faqat miyadagi faollik emas, balki butun organizmning o‘zaro ta’siri natijasidir. Zamonaviy neyropsixologiyada neyron tarmoqlarni o‘rganish uchun funksional magnit-rezonans tomografiya (fMRI), elektroensefalografiya (EEG) kabi ilg‘or texnologiyalar qo‘llaniladi. Misol uchun, John O’Keefe va May-Britt Moser (Nobel mukofoti laureatlari) xotira va makonni anglashdagi miya “karta”lari — neyronlarning joylashuv mexanizmlarini aniqladilar. Bu kashfiyot ongning makoniy idrokini tushunishga yordam berdi. Neyropsixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ongning o‘zgarishi yoki shikastlanishi inson xulqining ham sezilarli o‘zgarishiga olib keladi. Misol uchun, Frontal lob sindromi bo‘lgan bemorlarda qaror qabul qilish va ijtimoiy xulqda buzilishlar yuz beradi. Bu holat ong va xulq o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlikni ochib beradi. Ongning sub’ektivligi va inson tajribasining noyobligi neyropsixologiyaning eng katta muammolaridan biridir. Ilm-fan hali ongning butun mohiyatini tushuna olmaydi, chunki u to‘liq fizik jarayonlarga kamaytirilmaydi. Shuningdek, ongning ongsiz qismi va uning xulqqa ta’siri haqida ham ko‘plab munozaralar mavjud.

Sun'iy intellekt va neyrotexnologiyalarning rivojlanishi neyropsixologiyaga yangi ufqlar ochmoqda. Masalan, "Brain-Computer Interface" (miya-kompyuter interfeysi) orqali miyadagi signalni to'g'ridan-to'g'ri kompyuterga uzatish va ongni yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatlari kengaymoqda. Bundan tashqari, ongni yaxshiroq tushunish uchun kognitiv neyrosiyosiyot va psixofiziologiya sohalari ham rivojlanmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, neyropsixologiya inson miyasi va ong o'rtasidagi murakkab va noaniq bog'liqlikni o'rganish orqali inson tabiatini yanada chuqurroq anglashga xizmat qilmoqda. Olimlarning so'nggi yutuqlari ongning nevrologik asoslarini ochib, inson psixologiyasidagi ko'plab sirlarni yoritib bermoqda. Biroq, ongning sub'ektiv va noaniq tabiati hali ko'p tadqiqotlar va yangi texnologiyalarni talab qiladi. Kelajakda neyropsixologiya va neyrotexnologiyalarning uyg'unlashuvi inson ongining sirlarini yanada kengroq ochishga yordam beradi deb umid qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Damasio, Antonio. The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness. Harcourt, 1999.

<https://www.antoniodamasio.com/books/the-feeling-of-what-happens>